

تاریخ تحولات ایران از آغاز قاجار

تا

انقلاب مشروطیت

تالیف

دکتر محمد سلماسی زاده

دانشیار دانشگاه تبریز

سرشناسه	سلماسی زاده، محمد
عنوان و نام پدیدآور	تاریخ تحولات ایران از آغاز قاجار تا انقلاب مشروطیت / تألیف محمد سلماسی زاده
مشخصات نشر	تهران: میثاق فرزنانگان، ۱۳۹۴
مشخصات ظاهری	۳۰۳ ص
شابک	۹۷۸-۶۰۰-۶۱۸۸-۲۲-۵
وضعیت فهرست نویسی	فیبیا
یادداشت	کتابنامه: ص. ۳۸۵
موضوع	ایران -- تاریخ -- قاجاریان، ۱۱۹۳ - ۱۳۴۴ ق
موضوع	ایران -- تاریخ -- انقلاب مشروطه، ۱۳۲۴ - ۱۳۲۷ ق
موضوع	--
موضوع	--
رده بندی کنگره	DSR۱۳۱۱/س۸ ت۲ ۱۳۹۴
رده بندی دیویی	۹۵۰/۱۰
شماره کتابشناسی ملی	۴۱۰۸۹۴۱

ناشر : انتشارات میثاق فرزنانگان

عنوان : تاریخ تحولات ایران از آغاز قاجار تا انقلاب مشروطیت

مؤلف : دکتر محمد سلماسی زاده

سال انتشار : ۱۳۹۴

نوبت چاپ : اول

شمارگان : ۵۰۰ جلد

چاپخانه و لیتوگرافی : نقش و نشان

قیمت : ۱۹۰۰۰۰ ریال

ISBN: 978-600-6188-22-5

شابک : ۹۷۸-۶۰۰-۶۱۸۸-۲۲-۵

کلیه حقوق اعم از چاپ، انتشار و هرگونه کپی برداری متعلق به انتشارات میثاق فرزنانگان بوده و در صورت استفاده با ذکر منبع بلامانع می باشد.

فهرست مطالب

۹	درآمد
۱۳	پیش گفتار
۱۳	اهمیت روابط خارجی
۱۴	جنگ و آگاهی
۱۶	تهاجم روسیه
۱۹	فصل اول ناشی به اوضاع ایران و جهان
۱۹	تکاپوی بل تجار برای کسب قدرت
۱۹	آقا محمد خان قاجار
۲۵	اوضاع اجتماعی ایران
۳۲	نگاهی به اوضاع سیاسی ایران
۳۷	نگاهی به تاریخ و جغرافیای روسیه
۴۰	مداخله روس ها در امور ایران
۴۲	یورش روسیه به قفقاز
۴۳	قفقاز
۴۶	جغرافیای تاریخی قفقاز
۴۶	گرجستان
۴۷	لشکر کشی آقا محمد خان به قفقاز
۴۹	تصرف گرجستان توسط روس ها
۵۰	پیمان گنورگیفسک
۵۰	الحاق گرجستان
۵۱	فصل دوم تهاجم روسیه به قفقاز و نبرد با ایران
۵۲	نخستین درگیری های نظامی
۵۳	مقاوله کورک چای
۵۴	سرانجام سیسیانف
۵۵	نتایج نبردهای سال ۱۲۲۰ ه. ق. / ۱۸۰۶ م.
۵۶	معاهده فین کن شتاین
۵۸	تلاش نافر جام گودوویچ برای تصرف ایروان
۵۹	احساس خطر روسیه از ناپلئون و درخواست صلح از ایران
۶۰	استمداد از علما

۶۱	نبردهای پراکنده از ۱۸۱۰ تا ۱۸۱۲
۶۲	نقش انگلستان در مذاکرات صلح ۱۸۱۲
۶۴	شکست اعلان دوز
۶۵	مذاکرات صلح
۶۶	عهد نامه گلستان
۶۷	نتایج جنگ های مرحله اول
۶۹	یک نکته مهم
۷۱	فصل سوم جنگ و صلح با روسیه
۷۱	دلایل آغاز جنگ
۷۲	علما و جنگ
۷۴	نبرد گنجه
۷۶	محاصره ایروان
۷۹	تصرف ایروان
۸۰	سقوط تبریز
۸۲	مذاکرات صلح
۸۳	عهد نامه ترکمان چای
۸۵	کشته شدن گریبایدوف و تحکیم روابط با روسیه
۸۷	وابستگی دربار ایران به روسیه
۸۷	معاهده آخال
۸۹	فصل چهارم روابط با انگلستان
۹۰	هند مهمترین دلیل علاقه بریتانیا به روابط با ایران
۹۰	نکاهی به عهدنامه های ایران و بریتانیا
۹۰	نخستین ارتباط قاجار با انگلیسی ها
۹۰	نخستین سفر سرجان مالکلم به ایران
۹۱	نخستین معاهده سرجان مالکلم با ایران
۹۱	نخستین سفیر ایران در هند تحت حاکمیت بریتانیا
۹۱	تأمین منافع انگلستان در عین سردی روابط
۹۲	تیرگی روابط با انگلستان
۹۲	اتحاد با انگلستان
۹۳	عهدنامه مجل
۹۳	سفر سوم مالکلم و افسران انگلیسی به ایران
۹۳	سرگر اوزلی و عهدنامه مفصل
۹۴	عهدنامه مفصل

۹۵	تفاوت تعهدات ایران و انگلستان در عهدنامه مفصل
۹۶	رقابت انگلستان و روسیه در ایران
۹۶	چرخش سیاست خارجی ایران به سمت انگلستان
۹۷	شورش هرات و اختلافات ایران و انگلستان
۹۷	از شورش هرات تا معاهده صلح پاریس
۱۰۰	مفاد معاهده صلح پاریس بین ایران و انگلستان
۱۰۰	قرارداد تحت الحمایگی بحرین
۱۰۱	نگاهی به تاریخ بحرین و جدایی این بخش از ایران
۱۰۲	آل خلیفه
۱۰۴	تعیین مرز جدا شرقی ایران - قرارداد گلد اسمیت
۱۰۵	فصل پنجم روابط با فرانسه
۱۰۶	سفرای ناپلئون در تهران
۱۰۶	هشدار انگلستان به روابط با فرانسه
۱۰۷	معاهده فین کن اشتاین
۱۰۷	دلایل علاقه ناپلئون به روابط با ایران
۱۰۸	مفاد عهدنامه فین کن اشتاین
۱۰۸	ماموریت گاردان در ایران
۱۰۹	عهدنامه تیلیسیت
۱۰۹	میانجیگری فرانسه به زبان ایران
۱۱۰	واقع نگری و ساده انگاری
۱۱۰	قطع روابط با فرانسه
۱۱۱	روابط تجاری
۱۱۱	روابط فرهنگی فرانسه با ایران در سالهای (۱۸۴۸-۱۸۳۰)
۱۱۲	برقراری مجدد روابط با فرانسه ۱۸۴۰ م ۱۲۵۶ ق
۱۱۳	روابط فرهنگی با فرانسه
۱۱۶	روابط با جمهوری سوم فرانسه
۱۱۷	فرانسویان و باستان شناسی
۱۱۸	سفرهای ناصرالدین شاه به فرانسه
۱۲۳	فصل ششم روابط با عثمانی
۱۲۵	دورویی در روابط ایران عثمانی
۱۲۵	جنگ با عثمانی
۱۲۶	نبرد با روسیه عامل اتحاد موقت ایران و عثمانی
۱۲۶	اتحاد ایران و عثمانی
۱۲۷	عدم پایداری عثمانی ها به مفاد پیمان اتحاد

۱۲۸	نبرد در بغداد
۱۲۸	جنگ گسترده با عثمانی
۱۲۹	عهد نامه اول ارزروم
۱۳۰	نقش روسیه و انگلستان در گسترش اختلافات ایران و عثمانی
۱۳۱	معاهده دوم ارزروم ۱۸۴۷م ۱۲۶۳ ق
۱۳۲	تعیین سرحدات ایران و عثمانی
۱۳۳	فصل هفتم روابط با دیگر کشورها
۱۳۵	قرار داد ۱۹۰۷ و تقسیم ایران
۱۳۷	فصل هشتم امتیازات
۱۳۷	امتیاز رویتر
۱۳۷	مفاد امتیاز رویتر
۱۳۸	شگفتی همگان در امتیاز رویتر
۱۳۸	لغو امتیاز رویتر رطل، درجی و خلی آن
۱۳۹	عواقب امتیاز رویتر و لغو آن
۱۳۹	بانک شاهنشاهی ایران
۱۴۰	امتیاز معادن ایران به رویتر
۱۴۰	امتیاز تنباکو (روزی یا نالبوت)
۱۴۱	رشوه به شاه و امین السلطان
۱۴۱	واکنش مردم، علما و تجار
۱۴۲	اعتراضات در تبریز و شیراز
۱۴۲	اعتراض روسیه
۱۴۳	فتوای میرزای شیرازی
۱۴۳	لغو امتیاز
۱۴۴	اشکالات امتیاز تنباکو
۱۴۴	علما و امتیاز تنباکو
۱۴۴	سید جمال الدین اسد آبادی و امتیاز تنباکو
۱۴۵	روزنامه قانون و جنبش تنباکو
۱۴۵	امتیاز تنباکو و تاریخ بیداری ایرانیان
۱۴۶	نتایج لغو امتیاز تنباکو
۱۴۶	قرار داد دارسی
۱۴۶	مفاد قرارداد دارسی
۱۴۷	بی خبری و خامی دولت ایران
۱۴۸	سختی های اکتشاف نفت
۱۴۸	تشکیل کمپانی نفت ایران و انگلیس

۱۴۸	اهمیت نفت ایران برای انگلستان
۱۴۹	نفت بهانه ای دیگر برای مداخله انگلستان در ایران
۱۴۹	سایر امتیازات
۱۵۱	سفر شاهان قاجار به اروپا
۱۵۳	فصل نهم روابط خارجی و نوسازی ایران
۱۵۳	بهبود خواهی و نوسازی
۱۶۴	اما مشکل عمده اصلاحات ایران چه بود ؟
۱۶۸	ترقی و تجدد نبردی برای بقا و اقتدار
۱۷۰	مدرنیته ایران و پیشش هایی مهم تر از پاسخ
۱۷۴	هزار سال در زند
۱۷۷	از ناامنی سیاسی تا عقلانیت اقتصادی
۱۸۷	خاک نفرین شده
۱۸۹	تنگناهای محیطی و راهکارهای آن رفت
۱۹۷	فصل دهم روابط خارجی و انحطاط شناسی ایران
۱۹۸	انحطاط شناسی ایران از منظر ژاپنی
۲۰۳	بازشناسی اسباب انحطاط تجارت و بازرگانی
۲۰۶	انحطاط قشون ایران
۲۰۸	ماموران و دولتمردان ایران
۲۱۱	نظام قضایی عصر ناصرالدین شاه قاجار
۲۱۲	باورهای عمومی
۲۱۵	ترقی خواهی ایرانیان
۲۱۸	قدرت مطلق شاه ایران و معمای گل داودی
۲۲۳	انحطاط شناسی ایرانیان با سنجش مدل های ژاپنی و روسی
۲۳۵	فصل یازدهم : روابط خارجی و مدل های نوسازی
۲۳۷	مدل نظامی ، نظام جدید
۲۴۵	مدل قانونی نوسازی ، قانون نماد ترقی
۲۵۸	الگوی ژاپنی پیشرفت
۲۶۰	مدل ژاپنی توسعه
۲۶۳	تبیین ها عقلانی و روشمند از مدل ژاپنی
۲۷۲	مدل ملی نوسازی و بهبود خواهی
۲۸۱	کتاب نامه

شکافتن پوسته‌ی سخت تکرار وقایع نگاری تاریخی و رسیدن به مغز پرفایده آن مهم ترین هدف نویسنده در پژوهش های تاریخی است. تکرار وقایع نگاری چیزی جز افسردگی و بطالت به بار نمی آورد و همگان را به این سوال می رساند که تاریخ چه فایده ایی برای بشر امروز دارد؟ حکایت مردگان به چه کار زنده گان آید؟ و چه دردی از ایشان دوا کند؟

این پرسش ها را با تاریخ نگاری سنتی نمی توان پاسخ داد. سخن مکرر: تاریخ عبرت است! ذهن جستجوگر، نقاد و شکاک نسل امروز را مجاب نمی کند! اساسا بشر امروز وقتی برای عبرت گرفتن ندارد!

از نظر نگارنده تاریخ وقتی دانشی کاربردی و فزون اهمیت و پرفایده خواهد بود که دردی از انسان امروز را دوا کند و جادوایی به آن ناپسامانی جوامع امروز داشته باشد.

چگونه؟

تاریخ حکایت پیشرفت آدمی است. روایت سلسله او بر خود، طبیعت و هستی است. مغز تاریخ همان حرکت تکاملی جوامع به سوی پیشرفت و بهرزی است. به باور من تاریخ می تواند با تبیین رمز و راز پیشرفت، انسان ها را به سوی زندگی ترقی راهنمایی کند. از این منظر تاریخ دانشی است پراهمیت و فزون فایده که امکان های زندگی با کیفیت تری را برای همگان فراهم می آورد. انحطاط شناسی می کند و دلایل و علل پیشرفت و ترقی را با مستندات و شواهد بیان می نماید. تاریخ می تواند دنیا را جای بهتری برای زندگی سازد.

تاریخ قاجار از این منظر که فصلی مهم در بیداری و ترقی خواهی مردم ایران به حساب می آید دارای اهمیت است. روابط خارجی در این دوران به شکل گیری جنبش ترقی خواهی ایرانیان انجامید. ترقی، تجدد، پیشرفت و نوسازی در اثر همین روابط خارجی مطرح گردید

¹ بهتر یک مفهوم نسبی است که تعاریف مختلفی از آن می توان ارایه داد. از نظر نگارنده مهم ترین شاخص های زندگی بهینه عبارت است از: طول عمر با سلامت، آموزش و پرورش کارآمد، اشتغال مناسب، آرامش روح و روان، افزایش سطح دانش و فناوری، و از همه مهم تر زندگی با عشق و مهر.

و راه‌هایی برای رسیدن به آن مورد آزمون و خطا قرار گرفت. اینک شرح این جنبش و تبیین علل کارآمدی یا نارسایی آن با اتکاء به روابط خارجی در این کتاب مورد نظر است. تحلیل و تبیین روابط خارجی با این دیدگاه به آسیب شناسی جنبش ترقی خواهی ایرانیان کمک می‌کند و راه کارهایی برای بهسازی آن ارایه می‌نماید. پیشرفت و توسعه مهم ترین برنامه ی راهبردی پیشینیه ی ملل روی زمین است.^۱ این برنامه بی تاریخ امکان پذیر نیست. جدیدترین روی کرد ها به برنامه های توسعه سخت وامدار فرهنگ^۲ است و فرهنگ اثبات دهنده ی آررد های مادی و معنوی آدمیان در طول تاریخ است.

تاریخ از این حیث که هم داده ها و اطلاعات پایه ای مقولاتی مانند پیشرفت و توسعه را فراهم می‌آورد و هم سازه های استنباطی را برای تحلیل و تبیین پژوهشگران دیگر علوم ارایه می‌کند، دانش است کاربردی و راهبردی که بدون توجه به یافته های آن نمی توان تصور روشنی از توسعه و پیشرفت داشت.

کتاب ها و مقالات پرشماری در باره تاریخ و ربط خارجی ایران در عصر قاجاریه نوشته شده است که هریک به نوبه خود مفید است. اما کتاب حاضر در صدد است متنی منسجم و مطابق با سرفصل های مصوب وزارت علوم و تحصیلات و فناوری برای دانشجویان رشته تاریخ ایران در سطح کارشناسی و کارشناسی ارشد فراهم آورد. البته این کتاب می تواند برای عموم علاقمندان تاریخ نیز مفید باشد.

^۱ نک: www.undp.com

^۲ از مفاهیم جدیدی است که از ۱۹۸۰ به بعد توسط یونسکو مطرح شده و تاکید بیشتری بر نیازهای غیر مادی افراد جامعه دارد بنا بر این فرایندی است که در طی آن با ایجاد تغییراتی در حوزه های اداری، شناختی، ارزشی و گرایشی انسانها، قابلیتها و باورهای جدیدی در آنها بوجود می‌آورد که مناسب توسعه است و بر اثر آن جامعه کنترل موثری را بر محیط طبیعی و اجتماعی اعمال می‌کند و در این فرایند برگشت ناپذیر، معارف، فنون، دانش و تکنیک به عناصری که از پیش وجود داشته افزوده می‌شود. توسعه فرهنگی به معنای بریدن و گسستن از سنتهای گذشته نیست بلکه در پی گسترش آن است از این روی سنتها و تجارب گذشته از نو و بر اساس نیازها و شرایط تازه باز اندیشی و بازسازی می‌شود تا جامعه خود را باور و توانی هایش را شکوفا سازد (ازکیا، مصطفی، جامعه شناسی توسعه، تهران، نشر کلمه ۱۳۸۱، چاپ چهارم، ص ۲۰)

کوتاه و گویا بودن دو ویژگی اصلی کتاب حاضر است. نویسنده تلاش دارد تا با تجزیه و تحلیل اسناد و منابع دست اول تاریخی، تبیینی از روابط خارجی ایران در عصر قاجاریه ارائه کند. چرایی روابط خارجی و اهمیت و فایده آن از دیدگاه نویسنده در وهله نخست بدلیل نقش اساسی این روابط در شکل گیری تحولات اجتماعی تاریخ ایران است. تحولاتی که آثار ماندگار آن تا امروز نیز زمینه ساز بروز و ظهور رویکردهای کلان کشور به مسائلی مانند تجدد و مدرنیته و نوسازی و پیشرفت شده است. تمامی این مسائل پیرچالش به زعم نویسنده دارای اهمیت راهبردی در مسیر توسعه و پیشرفت ایران عزیز است و از همین منظر دارای اهمیت و فایده خواهد بود. مستندات تاریخی در فصول یک تا هشت آورده شده است. در فصول نه تا یازده تلاش شده تا تبیین هایی عقلانی از اهمیت روابط خارجی و نقش آن در نوسازی و پیشرفت ایران ارائه گردد. تحلیل دلایل انحطاط و عقب ماندگی هم در این قسمت آمده است.

دوره زمانی پژوهش حاضر از ابتدای حکومت قاجارها تا صدور فرمان مشروطیت را شامل می شود. یک بازه زمانی ۱۱۴ ساله است یعنی از ۱۲۱۰ تا ۱۳۲۴ ه. ق (۱۱۷۴ تا ۱۲۸۵ ه. ش / ۱۷۹۵ تا ۱۹۰۶ م). روابط خارجی در این دوره در قالب عناوین کلی: جنگ ها، معاهدات و پیمان ها و قرار دادهای مورد بحث و بررسی قرار خواهد گرفت.

به فراخور بضاعت اندک علمی نویسنده و سابقه تدریس چند ساله تری با همین عنوان در مقاطع کارشناسی و کارشناسی ارشد دانشگاه تبریز، بخشی از همین منابع و پژوهش های مورد استناد هم به جهت فراهم آوردن امکان مطالعه عمیق تر برای علاقمندان معرفی گردیده است. با احترام به تمامی پژوهشگران پیشکسوت و اعتذار از آن که نمی توان یکایک به آثار ارزشمند و پرتعدادشان اشاره کرد و با التزام به اصل امانتداری علمی، در هر مورد از نقل قول های مستقیم به اصل منابع ارجاع داده خواهد شد.

برای نخستین بار شش منبع دست اول روسی در باره جنگ های این کشور با ایران هم معرفی و استفاده شده است.

بسان یک رویه علمی و همیشگی نویسنده هیچ ادعای بر بی نقص بودن مطالب ارایه شده ندارد و مایلیم تاکید کنم که تحلیل ها و تبیین های انجام شده صرفا تا اطلاعیه بعدی دارای اعتبار است. و هر آینه نکته سنجی ها و راهنمایی های نقادانه اساتید گرامی و دانش پژوهان عزیز بر اعتبار علمی مباحث خواهد افزود.

در عین حال مولف با کمال میل پذیرای نظرات تمامی عزیزانی خواهد بود که نقدها و راهنمایی های ارزنده اشان را به جهت اصلاح و ارتقای علمی اثر اهدا می کنند. بدین منظور کانال های ارتباطی زیر در نظر گرفته شده است :

۹۱۲۶۴۹۹۰۸۹

msalmalizadeh@tabrizu.ac.ir

msalmalizadeh@yahoo.com

www.smc.history.mihanblog.com

همواره آماده بهره مندی از نظرات سازنده تمامی عزیزان می باشم

با احترام محمد سلماسی زاده